

доц. д-р Стојко Стојков

СЦЕНАРИЈ ЗА ДОКУМЕНТАРНАТА ЕМИСИЈА МАКЕДОНЦИТЕ ВО БУГАРСКАТА ПОЛИТИКА (1948-2014)

Во 1948 г. меѓу комунистичките држави дошло до конфликт со судбоносни последици за обединувањето на Македонија и судбината на Македонците во Бугарија. Судирот меѓу Сталин и Тито довел до резолуцијата на Информбиро од 28 јуни 1948 г. Југославија била изолирана од останатите комунистички држави а нејзиното раководство - обвинето за предавство на комунизмот и соработка со буржоаскиот империјализам. Комунистички партии во соседните на Југославија земји добиле задача да соберат „докази“ против Тито и Југославија. Бугарската работничка партија (комунисти) ја обвинила Југославија за буржоаски национализам, антибугарска политика, обиди за заграбување на бугарски територии (т.е. Пиринска Македонија) и насилно насадување на македонска самосвест на „антибугарска основа“ во Вардарска и во Пиринска Македонија. Далеку од реалноста овие обвинувања требало да ги задоволат барањата на Сталин и да го компромитираат Тито. Но тие послужиле и како добра основа за ревизија на политиката на културна автономија во Пиринска Македонија, а се во употреба и до денес за негирање на македонската самосвест.

Последиците се почувствувале уште пред резолуцијата. Учителите по македонски јазик и историја од НР Македонија биле насилно протерани. Учениците и студентите од Пиринска Македонија што учеле во НР Македонија биле вратени назад и се поставени пред изборот да станат соработници на тајните служби или да бидат испратени во логори далеку од Пиринска Македонија. Границата била затворена и Пиринска Македонија е прогласена за погранична зона со вонреден режим. Патувањата меѓу двете земји се запрени. Македонските книжарници се затворени, а литературата во нив конфискувана и скриена, можноста за претплата за македонски весници е укината. Македонскиот театар во Благоевград повеќе нема да поставува режии на македонски јазик, а македонскиот јазик ќе исчезне од страниците на „Пиринско дело“. Започнува активна диверзантска активност по границата со НР Македонија која ќе ги одземе животите на многу луѓе.

Новата линија меѓутоа нашла на силен отпор од страна на делови од населението и од комунистите во Пиринска Македонија, кои независно од големата опасност за самите себе се спротивставувале на различни начини. БКП со загриженост констатирала дека добар дел од опозицијата, која порано гледала со сомнеж кон спроведуваната политика по македонското прашање сега се премислила и започнала да ја подржува позицијата на НР Македонија и Југославија и да се изјаснува за македонска по националност. Се зголемило побарувањето на македонска и југословенска литература. Силниот отпор меѓутоа ќе предизвика и бран од репресии за неговото скршување. Новата политичка линија во Пиринска Македонија ќе биде наложена не со силата на аргументите туку преку жесток терор.

Први на удар биле комунистите во Пиринска Македонија. Започнало прочистување на нивните редови. Сите оние кои имале земено учество во изградбата на културната автономија на Пиринска Македонија биле принудени да се покажуваат јавно и да признаваат најфантастични гревови. Оние кои не го направиле тоа доброволно – го направиле после жестоки инквизиции за време на истрагите. Сите кои држеле за изучувањето на македонскиот литературен јазик, за обединувањето на Македонија или не биле согласни со новиот курс на драстично скратување на правата на Македонците биле обвинети како титовисти и прогонувани. Прогласени за титови агенти тие се жестоко репресирани: праќани во логори, затвори, иселувани, исклучувани од партијата сл. Бројката на такви луѓе во 1948 – 1950 г. се набројува со илјадници. Во секоја од петте околии на Пиринска Македонија по стотина комунисти ќе бидат уапсени како титовисти уште во првите месеци по резолуцијата на информбирото. Од крајот на 1949 г. до средината на 1950 г. 3000 души ќе бидат исклучени од комунистичката партија во Пиринска Македонија. Членот на ЦК на БКП Петар Дулгеров во 1989 г. се секава на овие денови:

„Во почетокот на 50-те години започна истрага против Окружната организација и кадрите. Работата одеше кон прогон и тоа масовно прогонување на кадрите, во суштина кон уништување на окружната партиска организација. Другари, немате претстава каков ужас беше! Јас тогаш бев комсомолски раководител. При мене доаѓаат членови и викаат: „Напиши на пример дека Мадолев е агент на Тито, дека Хаџиванов е таков и таков“.

Меѓу репресираните во ова време се нашле членовите на ЦК на Македонските културно просветни друштва, кој бил растурен, дел од членовите како Ангел Динев се спасиле бегамки во Македонија, а други како Васил Ивановски (основачот на модерната македонска историографија) ќе бидат испратени во логор. Меѓу жртвите на овој терор се нашле истакнати македонски дејци како двајцата претставници во АСНОМ од Пиринска Македонија Атанас Атанасов и Васил Василев. Десетици ќе загинат во обид да се спасат преку илегално поминување на границата. Оние што успеале да се засолнат во Македонија создале таму свое друштво кое издавало свој орган – „Пирински глас.“

На таков начин се елиминирани најхрабрите македонски активисти во Бугарија, а останатите се наплашени до степен да ја минимизираат или запрат својата дејност.

Откако бил скршен отпорот меѓу комунистите теророт бил проширен над целото население во Пиринско, при што имено веќе совладаната партиска структура станала главен инструмент во прогоните на Македонците – што нанело решителен удар врз авторитетот на комунистите во Пиринска Македонија. Биле откриени повеќе илегални организации кои сакале да дадат отпор на антимакедонската политика на БКП. Многумина добиваат смртни пресуди, доживотен затвор или различни години робија. Голем дел од нив биле испратени во озлогласениот логор на смртта „Белене.“ Фамилиите на осудените исто страдале – тие биле иселувани во најоддалечените краишта на Бугарија.

Во периодот 1949 – 1953 г. Пиринска Македонија живеела меѓу стравот и теророт.

Бугарската комунистичка партија ја искористила можноста за да направи драстична промена во своите ставови по македонското прашање. Обединувањето на Македонија, од актуелно станало само „евентуално“. Македонската национална свест во Вардарска

Македонија била нападната како изградувана на „антибугарска основа“. Макар декларативно да се изјавувало дека културната автономија ќе продолжи таа де факто била укината. Наместо македонска историја срамежливо и ограничено ќе биде воведено учење на Историја на македонското револуционерно движење и тоа на бугарски јазик под изговор дека тоа бил јазикот на Илинденците. Преку овој предмет се прокламирала новата позиција на бугарските власти според која до 1878 г. Македонци не постоеле, туку биле Бугари. Појавата на македонската нација се третираше како несрекен стек на околностите – бидејќи Македонија не била дадена на Бугарија уште во 1878 г.

Уште посериозна била промената во однос на изучувањето на македонскиот јазик. Литературниот македонски јазик бил прогласен за србизиран, вештачки и неразбирлив за Македонците во Бугарија. Националниот совет на Татковинскиот фронт на Бугарија на 8 декември 1949 г. ќе декларира:

„Народот во Пиринскиот крај зборува бугарски јазик со свој дијалект ... Тој го чувствува како туѓ јазик имено нудениот му од Скопје србизиран македонски јазик“

На почетокот лицемерно се декларирало дека македонскиот јазик ќе се изучува но како изборен предмет. Меѓутоа не бил изготвен нов „правилен“ македонски јазик, кој да го замени веќе анатемисаниот македонски литературен јазик, не биле подготвени програма, учебници и учители за овој предмет. Со почетокот на учебната година учениците така и не биле прашани дали сакаат да изучуваат македонски јазик, а потоа со изговор дека никој не побарал да го изучува тој бил укинат, за никогаш повеќе да не се подигне прашањето за неговото изучување.

Сепак пресвртот не бил целосен и се давала можност

„Да се остави населението во Пиринскиот крај самото слободно да ја одредува својата националност“ (16 пленум на БКП 1948 г., т. 6.)

Културната автономија била редуцирана до поттикнување на изучувањето и претставувањето на македонскиот фолклор, организирање прослави на македонски историски личности, а одделни градови добиле имиња на македонски револуционери. Основниот дел до „македонската“ дејност во периодот 1948 – 1953 г. меѓутоа ќе биде постојаната кампанија против НР Македонија и Југославија во печатот во Бугарија. Македонската самосвест ќе биде трпена во Пиринска Македонија, но само доколку е непријателска спрема НР Македонија и Југославија.

Меѓу кадрите во Пиринска Македонија од кои се очекувало да ја спроведуваат оваа осакатена македонска политика владеел силен страв да не бидат обвинети во титовизам и македонски национализам, што нив целосно ги парализирал. За положбата во Пиринска Македонија во 1950 г. Христо Калајџиев ќе напише до ЦК на БКП:

„Македонската пројава се изразува главно во една декларација: Пиринскиот крај е единствениот слободен крај од Македонија, зашто овој крај се развива на социјалистичка основа и е дел до народно демократска Бугарија. Меѓутоа во сите нивни дела многу малку се чувствува и гледа македонската политика.“

Смртта на Сталин во 1953 г. довела до извесно смирување меѓу комунистичките земји. Антијугословенската и антимакедонската пропаганда во Бугарија постепено запрела и кога во 1955 г. Хрушчов го посетил Белград односите меѓу Бугарија и Југославија започнале да се нормализираат,

Во април 1956 г. начело на бугарската комунистичка партија доаѓа Тодор Живков, убеден бугарски шовинист. Тој ќе игра кобна улога за Македонците во Бугарија и за бугаро-македонските односи. Со него започнува период на реставрација на бугарскиот национал-шовинизам и подготовка за негирањето на македонскиот идентитет.

Пописот на населението во Бугарија од 1956 г. се случил имено во овој момент на нормализирање на односите меѓу двете држави. Во бугарскиот политички врв се судриле како постоечката тенденција да ја претворат Пиринска Македонија во Пиомонт за обединување на Македонците во рамките на Бугарија, така и желбите да се прекине со признавањето на македонското малцинство, но без притоа да се загрозат односите со Југославија. Формулата за тоа е најдена во слободното самоопределување. Комунистите околу Тодор Живков не верувале во објективното постоење на македонската самосвест, а на резултатите од 1946 г. гледале како на добиени по пат на насилство. Тие во слободното самоопределување гледале можност Македонците да се изјаснат како Бугари и на таков начин да го докажат бугарскиот карактер на Пиринска Македонија. Затоа слободното самоопределување било специјално потенцирано не за целото население во Пиринска Македонија туку само за оние кои во 1946 г. се попишале Македонци. Со одлука од 4 октомври 1956 г. на ЦК на БКП е решено дека таквите треба да се декларираат „така како што сакаат“. Муслиманите пак биле по автоматизам определени како „Бугари муслимани“. Според ЦК на БКП спротивно со резултатите на пописот од 1946 г. во кој мнозинството во Пиринска Македонија се изјаснило како Македонци, сепак таму доминирале Бугарите, а Македонците се јавуваат малцинство:

„население од различни националности: Бугари, Македонци, бугарски муслимани и Турци“

Така преку слободното изјаснување на Македонците се создавала можност за ревизирање и „поправање“ на нивната дотогашна самоопределба. Имено затоа многу се инсистирало на доброволноста и тоа било зацртано во сите релевантни документи.

Окружниот комитет за Благоевградски округ на 3 ноември 1956 г. издал директиви за пописот според кои:

„Секој да ја определи својата националност на слободен начин. Никакво насилство.“

Истото ќе биде директно впишано и во упатствата до попишувачите.

Но пописот од 1956 г. не ги дал резултатите на кои БКП се надевала. 187 789 лица во Бугарија се запишале Македонци, од кои 178 862 биле во Пиринска Македонија. Овде Македонците сочинувале 63,6 % од населението.

На таков начин Македонците во Пиринска Македонија најдиректно ги демантирале сите клевети за тоа дека не постојат и дека резултатите од претходниот попис биле добиени преку фалсификување и насилство. Преку својата самоопределба тие доста ќе го забават враќањето кон бугарскиот национализам и политиката на негирање на македонскиот идентитет. Од друга страна комунистичките раководители извлекле поука и повеќе во своите планови и во идните пописи нема да оставаат место за слободна самоопределба на Македонците.

Во 1957 г. во врска со советската инвазија во Унгарија започнал нов конфликт меѓу Југославија и земјите под влијание на Советскиот сојуз. Во Бугарија тоа е искористено

за да се направи нов исчекор кон одрекувањето на македонскиот идентитет. На 7 конгрес одржан меѓу 2-7 јуни 1958 г. БКП зазема позиција дека населението во Пиринска Македонија според својата историја, јазик, бит и култура секогаш се наоѓало во непрекината врска со историјата и развитокот на бугарскиот народ.

Во 1959 г. започнува ново зближување меѓу Советскиот сојуз и Југославија. Тоа меѓутоа не е искористено за подобрување на положбата на Македонците во Бугарија. Напротив југословенското раководство ќе прогласи дека положбата на југословенските малцинства во соседните земји е внатрешна работа на соодветните држави и ќе престане да го поставува официјално прашањето за македонското малцинство во Бугарија. Овој став ѝ дал можност БКП да го изврши последниот чекор од признавање кон негирање на македонското малцинство во Бугарија.

Макар и оставени без поддршка и заштита македонските патриоти во Пиринска Македонија ниту за момент не ја запреле борбата за своите права. Во периодот 1948 – 1960 г. секоја година биле откривани од бугарските власти од три до пет илегални македонски организации. Повеќето од нив се организации на млади луѓе, ученици. Во 1956 г. организацијата за обединување на Македонија испратила писмо до ООН и до Хрушчов. Во периодот 1955 – 1960 г. се појавуваат ученички македонски групи во скоро сите училишта во Пиринска Македонија. Нивната активност најчесто се состоела во пишување македонски слогани, фрлање летоци, читање македонска литература и пеење македонски песни. Голем дел од нив се откриени и поактивните членови добиваат пресуди од 1 до 10 години затвор. На многумина од нив животот ќе им биде уништен, а други ќе останат бележани за цел живот како непријатели на државата.

Во 1962 г. Тодор Живков се сретнал со Тито и јасно го искажал ставот на БКП дека македонска нација постои само во НР Македонија по 1944 г. притоа создавана на „антибугарска основа“.

Во 1963 г. бил симнат премиерот на Бугарија – Антон Југов, Македонец и поранешен активист на ВМРО (об). Со тоа завршува процесот на отстранување на македонските и промакедонски кадри од врвот на бугарската комунистичка партија започнат со смртта на Георги Димитров во 1949 г. Сега веќе ништо не им стоело на патот на Тодор Живков и на бугарските националисти во БКП кон конечно уништување правата на Македонците во Бугарија.

Одлучната промена се извршила на пленумот на ЦК на БКП одржан на 11 и 12 март 1963 г. На него Тодор Живков прогласил дека македонската нација е во тек на создавање, но само во Вардарска Македонија и тоа на „антибугарска основа“, додека во останатите делови на Македонија и во емиграцијата Македонците се само Бугари. Историја на Македонија и македонскиот јазик се прогласени за бугарски. Во врска со Македонците во Бугарија Тој изјавил:

„Населението од Пиринскиот крај е дел од бугарската нација. Никаква македонска националност таму нема и не може да има... тоа население во никој случај не може да се смета за дел од македонската нација, која се формира сега во Вардарска Македонија и најмалку може да станува збор некогаш да се присоедини кон таа нација... Неопходно е активно, непрекинато да ја зацврстуваме бугарската национална свест во тоа население.“

Веднаш биле преземени мерки за бугаризација на Пиринска Македонија, која понатаму нема да биде повеќе викана ниту Пиринска Македонија, ниту Пирински крај, а и самиот збор Македонец ќе испадне во неофицијална забрана. Први на удар се нашле учителите на кои им била разјаснета „новата линија“, односно непостоењето на Македонци. Оние кои давале отпор биле прекршени. Карактерен е јавниот „другарски суд“ над учителите Тевилов и Перуков во Сандански во 1963 г., кој бил емитуван на градското радио и по звучниците низ целиот град, и во кој требало тие да бидат понижени и компромитирани поради нивните македонски погледи. Во наредните години многу учители биле казнети поради подржување на македонски позиции.

Во 1964 г. БКП презела акција за агитирање на населението во Пиринска Македонија дека е бугарско. Потоа во 1964 и почетокот на 1965 г. е спроведена масовна акција за промена на личните документи при што луѓето биле агитирани, советувани и заплашувани да се запишат во документите како Бугари. Редовно воопшто не било обраќање внимание на нивната волја, туку биле пишуваани Бугари, при што залудни биле секакви протести. Претседателот на Македонската народна федеративна организација Никола Ѓорѓиев после своето излегување од затвор ќе одбие да ги прими новите документи во кои бил запишан како Бугарин и долго ќе живее без документи, а слично ќе се обидуваат да постапуваат и други храбри Македонци независно од тешките последици. Започнува период на криење на личните документи во кои е запишана македонската националност; нив многумина ги чувале како реликвии и доказ за нивната народност.

Преку овие мерки властите успеале да го направат 85 % од населението во Пиринска Македонија „Бугари“ по документи, но сепак 11 % (т.е. над 30 000) успеале да се изборат во нивните лични карти да бидат запишани како Македонци.

Особено важен за властите бил пописот на населението во 1965 г. кој требало да ја потврди новата линија на партијата. Овој пат меѓутоа ќе бидат земени неопходните мерки да не се повтори дебаклот од 1956 г. Наспроти сите формални и официјални изјави за доброволност биле земени мерки тоа да не се случи. После години Тодор Живков ќе признае дека преку „еден маневар“ цела Пиринска Македонија осамнала како бугарска. Резултатите покажале дека Македонците во Пиринска Македонија паднале на 1400 или 0.4 %, од населението - бројка карактерна за манипулираните од комунистичките партии податоци, кои секогаш оставале под 1 % „други“ за да создадат привид за демократичност и слободност на подршката што ја добивале (= на 99 %). Меѓутоа во внатрешноста на Бугарија каде манипулацијата потешко можела да се спроведе поради распрнатоста на Македонците тие ја зачувале поранешната бројка од 8230.

Југославија во 60-те години не реагирала сериозно на овој нов курс. Тито во 1965 г. ја посетил Бугарија и искажал задоволство од спроведените разговори. Македонското прашање било анатемисано дека ги расипува добрососедските односи меѓу Бугарија и Југославија и за тоа биле обвинети историчарите. Врз историчарите во Македонија ќе биде извршен жесток притисок. Зауздени биле и одредени обиди на македонските државни раководители да се застапат за правата на Македонците во Бугарија. Во 1967 г. во Белград Тито официјално ќе му каже на Тодор Живков:

„Јас целосно се согласувам со тоа што вие го кажавте во врска со македонското прашање ... Сметам дека треба да направиме сè за да не се поставува тоа прашање на преден план, за да се подобруваат односите. Нашата влада ќе направи сè ова прашање да не доведе до нови несакани работи меѓу нас“.

Реално Југославија ги жртвувала Македонците во Бугарија за своите интереси. Наместо да реагира во заштита на Македонците таа ќе заклучи со Бугарија спогодба според која политичките бегалци од Бугарија биле враќани назад. Поради тоа стотици македонски патриоти кои се обиделе да се засолнат во Р Македонија, биле предавани од југословенските власти назад независно што нив во Бугарија ги очекувале затвор. На таков начин антимакедонската политика во Бугарија ќе се наметне со премолчената толерантност на Белград.

Политиката на Тодор Живков против Македонците не наоѓала поддршка од останатите држави на комунистичкиот блок, а дури била осудувана од нив. Макар и да избегнувал да се меша во југословенско-бугарскиот спор Советскиот сојуз не ја прифаќал политиката на негирање на македонскиот идентитет. Во 1971 г. советскиот амбасадор во Бугарија Пузанов ќе инсистира да се признае македонското малцинство. Советската наука докрај останала на позиција за самобитност на македонскиот јазик. Слични позиции поддржувале и останатите социјалистички земји. Единствен сојузник против македонскиот идентитет Бугарија ќе најде во лицето на Грција. Во таква ситуација еден цврст став од страна на Белград можел да влијае за промена на бугарската политика, наместо тоа македонското прашање било жртвувано во име на добрососедството.

Бугарија презела мерки на највисоко ниво и ги ангажирала сите свои институции во широка пропагандна акција за докажување бугарскиот карактер на Македонците. Во пропагандната војна активно се вмешало и бугарското разузнавање, особено по формирањето на Културно историското разузнавање во 1973 г. Од една страна биле агитирани и привлекувани странски учени да пишуваат по македонското прашање од бугарски позиции, а од друга ќе се пречи на такви кои не пишуваат согласно интересите на Софија. Млади научници на запад добивале пари да објавуваат под свое име книги за Македонија на практика напишани од бугарски научници. Не можејќи да добијат поддршка во науката на социјалистичките земји Бугарија преку овие маневри создавала впечаток дека бугарските ставови се поддржуваат од западната наука. За да има бугарската пропаганда поголем ефект биле земени мерки за изградба на единствена позиција на сите бугарски учени по македонското прашање.

„Бугарската академија на науките: да преземе иницијативата за изработување на единствен став на бугарските историчари, литератори и филолози по однос на историјата, културата и јазикот на Македонија“ (ЦК на БКП, 26 март 1968 г.).

Оние научници кои не се потчиниле на новата „научна вистина“ биле казнети и отстранети. Веројатно најпознат е случајот со мајката на неодамнешниот бугарски премиер Сергеј Станишев – Дина Станишева, филолог, која заради поддржувањето на вистината дека постои посебен македонски јазик во 1979 г. била избркана од Бугарската академија на науките заедно со петмина свои колеги. По падот на комунизмот таа ќе изјави:

„Го жртвував дел од својот живот, кој беше уништен при овој случај. Пет души бевме уништени во овој случај, со кое се покажуваше дека некој не е патриот, зашто го признава македонскиот јазик.“ (СЛИКА)

На таков начин ќе биде постигнато научно единство кое ќе се одржува до денес.

Бил извршен основен преглед на историската документација во архивите, музеите и библиотеките и незгодните биле отстранети. Била воспоставена практика македонските историчари да не бидат допуштани до бугарските архиви. Бугарските историчари Мирко Димитров, Димитар Сирков и Костадин Палешутски инсистирале:

„Инвентарот на централните архиви да биде исчистен од материјали погодни да бидат искористени од југословенските историчари против нас. Особено е потребно да се прегледа документацијата по Македонското прашање.“

Така и било направено. Жртви на ова криење на вистината станале и културни споменици. Така од иконостасот на Рилскиот манастир врз кој се наоѓал грбовник со четири грбови во тој број бугарски и македонски, македонскиот бил симнат.

Објект на прочистување станале сите учебници во бугарското образование:

„Министерството на народната просвета да организира внимателен преглед, преработување и издавање на учебниците по историја, литература, географија и други ... осигурувајќи ... осветлување на животот и борбите на бугарското население во Македонија и Тракија“ (ЦК на БКП, 26 март 1968 г.).

И бугарската патријаршија била вклучена во пропагандната акција при што ѝ било наложено да не ја признава македонската православна црква.

БКП презела мерки за ширење на бугарска пропаганда во Р Македонија, но без особени успеси. На меѓународен план бугарската политика на присвојување на македонската историја и култура довела до жестоки судири со македонските историчари на редица научни конференции. На меѓународно поле позицијата на бугарските лингвисти за негирање на македонскиот јазик доживеала целосен дебакл и ги довела до комплетна изолација. Сепак и таа се одржува непроменета до денес.

Поголеми успеси постигнала пропагандата внатре во границите на Бугарија каде не било допуштено отворено да ѝ се пркоси. Постепено сите сфери на општеството започнувајќи од детските градинки и младинските организации преку работничките колективи и касарните биле вклучени во насадувањето на патриотски бугарски дух меѓу Македонците. Започнува издавање и дистрибуирање на пропагандна литература во невиден размер. Започнало да се инвестира во развојот на Пиринска Македонија која до тоа време била најзаостанатиот дел во државата. Особено се акцентирало на изградбата на училишта, музеи и инфраструктура. Со цел да се парира на македонското влијание во 1976 г. во Благоевград е отворена филијала на Софискиот универзитет, која во 1983 г. ќе прерасне во посебен универзитет. Специјално внимание било обратено на опфаќањето на Пиринска Македонија од бугарското радио и телевизија. Последното се сметало за особено важно поради големото влијание и масовното слушање на македонско радио од луѓето во Пиринска Македонија. Започнало систематско бугаризирање на македонскиот фолклор и неговото промовирање како бугарски. Паралелно пеењето на оригинални и особено на патриотски македонски песни било прогонувано и строго казнувано. Поседувањето плочи од Васка Илиева, Никола Бадев

и Сариевски, како и слушањето на радио „Скопје“ се казнувало. Емисиите на македонското радио биле редовно заглушувани.

Прогонот и негирањето на Македонците ќе прерасне во 1967 г. во еден поголем обид за создавање на единствена бугарска социјалистичка нација. Во наредните децении негови жртви ќе станат уште Помаците, Ромите и накрајот Турците.

„Дали ова наша политика значи асимилација? Да ... во случајот станува збор за прогресивна асимилација на националностите во Бугарија ... и создавање постепено на единствена комунистичка националност“. (Т. Живков, 4 декември 1967 г.).

Сите овие провокативни мерки предизвикувале силен отпор кај Македонците и особено меѓу младината. Според отчетите на окружниот комитет на БКП меѓу 1965 и 1967 биле откриени 15 македонски групи со 90 членови, кои проповедале „Слободна и независна Македонија“. Според извештај на одделот на државна безбедност во Пиринска Македонија во периодот 1965 – 1968 г. се забележани 28 македонски групи со 136 членови и уште 22 индивидуални случаи.

До 1973 г. имено македонскиот национализам ќе биде основниот непријател на органите на Државна безбедност по линија на малцинствата и според бројката на откриени организации, на врбувани агенти и на следени луѓе ќе го испреварува турскиот национализам. Во 1973 г. околу 25 % од капацитетот на одделот на Државна безбедност задолжен за национализмот и духовништвото ќе биде насочен против Македонците. Во истата година 28 групи и лица биле „филтрирани“ за „промакедонски национализам“. Со одлука на Државниот совет на Бугарија од 1973 г. луѓето следени поради „промакедонски национализам“ биле ставени во категориите луѓе предвидени за апсење и изолирање при опасна ситуација во државата.

Меѓу организациите кои ќе се појават во 60-те и 70-те години биле Сојузот на борците за обединување на Македонија, Комитетот за заштита на македонската нација, Независна македонска организација „Илинден“, Македонско-пиринска комунистичка партија, Единствена обединета македонска организација и многу др. Се правеле обиди за испраќање на писма до Европското советување за безбедност во Женева, до советски, југословенски и бугарски раководители. Основните начини на давање на отпор биле: читање на македонска литература, пеење на македонски песни, пишување натписи по ѕидовите и расфрлањето на летоци со македонска содржина. Заради оваа дејност македонските патриоти биле подложени на следење, бркање од работа, истраги, судења, затвори и заточеништва далеку од Пиринска Македонија, психолошки притисок, тормоз над нив и нивните семејства, растурање на семејствата, компромитирање во јавноста преку клевети и лаги, а имало и смртни случаи. Еднаш земена на набљудување жртвата никогаш повеќе не можела целосно да се ослободи од него освен ако не стане агент на истите служби. Основните жртви на овие репресии била младината, која и најхрабро настапувала во одбрана на својата нација. Но и покрај сите напори отпорот на Македонците не бил скршен продолжил и во текот на 70-те и 80-те години на XX в.

Сите овие репресирани Македонци биле по суштина невини. Но макар бугарската власт тоа де факто да го признала после падот на комунизмот давајќи на дел од нив делумна оштета како на политички репресирани, сепак и до денес нивното постоење во Бугарија е тема табу и тие така и не добиле општествена рехабилитација.

Во периодот 1963 – 1989 г. БКП ја класифицирала македонската самосвест како „промакедонски национализам“, како „буржоаска појава“ и дури како „антидемократска идеологија“. На таков начин често се прикривала суштината на судењето на македонскиот идентитет и самосвест претставувани како казнување на сепаратизам, проповедање на буржоаско - националистички, антидемократски и антибугарски идеи и непријателство против „народната власт“. За да се прикрие суштината на проблемот отпорот и постоењето на македонски идентитет се објаснувале со влијанието на странски агентури и емисиите на радио „Скопје“, како и со наводна неграмотност и морална деградираност на младинците, независно што повеќето репресирани од тоа време поседувале високо за своето време гимназиско образование, а имало и студентски групи. Службите за безбедност во финалните извештаи наменети за партискиот врв намерно ги минимизирале обемот и силата на отпорот. На 2 април 1974 г. ќе биде решено „пројугословенските активности“ да бидат судени на затворени врати далеку од очите на јавноста. Наоѓајќи осуда на својата антимакедонска политика дури и во комунистичките земји Бугарија била заинтересирана да ги крие отпорот и репресиите како од својата јавност така и од надворешниот свет.

За да ја избегнат конфронтацијата и да ја одземаат можноста Македонците и припадниците на останатите малцинства да ја декларираат својата самосвест властите се виделе принудени да ја укинат графата за „народност“ во личните карти и во официјалните документи. И до денес Бугарија продолжува да биде една од ретките земји во кои граѓаните немаат каде да ја одбележат својата националност.

Пописот во 1975 г. станал нов повод за репресии, но и покрај сè во него биле отчетени „граѓани од небугарско потекло“ вклучително Македонци, но резултатите никогаш нема да бидат објавени. На пописот од 1985 г. повеќе такви проблеми нема да има – сега граѓаните немале можност да се изјаснат како други освен како „Бугари“.

Сепак и покрај масовната кампања за асимилација, манипулации и репресии резултатите не ги задоволувале бугарските комунисти. На седница на Централниот комитет на БКП одржана на 11 април 1989 г. под мото „За понатамошно соединување на бугарската нација“ Пенчо Кубадински ќе изјави:

„Треба да се имаат во предвид македонистките настроенија што се засилуваат во последно време во некои интелегентски и младински средини. Јас сметам дека на територијата на ... Пиринскиот регион ... започнува поново формирање на еден процес на македонска свест, особено меѓу младата генерација ... и овој процес ги дава веќе своите резултати ... И сега има младинци кои велат: „Ние сме Македонци, ние не сме Бугари, што сакате вие?“

Истото го потврдил во својот коментар воениот министер Добри Џуров:

„Тој има основа. Младинците, кои доаѓаат кај нас како војници, од година во година – тоа, за кое Пенчо говори има место. Значи фронтот некако се проширува“.

Сепак прогоните и репресиите не поминале без последици – постепено се создала атмосфера на страв од македонското прашање. Родителите започнале да ги кријат од децата своите чувства и самосвест за и тие да не настрадаат. Се појавува прекин меѓу генерациите кој ќе има многу понегативни последици врз иднината на македонското малцинство отколку сите кампањи на властите. Паралелно се создавала атмосфера на срамење од македонскиот јазик (преставуван како селски и некултурен) и кон

македонската самосвест (третирана како неграмотност). Се јавуваат сè почесто случаи деца да се откажуваат од идентитетот на своите родители и да се срамат од него.

Македонците во Бугарија после падот на комунизмот (1989 – 2014)

Крајот на комунизмот во Бугарија по 10. 11. 1989 г. и запирањето на „преродбенскиот процес“ против турското малцинство создале надеж дека најпосле ќе настапи слобода и за Македонците во оваа земја. Тоа поттикнало многу македонски патриоти да бараат начини да се организираат за да се изборат за своите права. Во декември 1989 г. се појавила првата организација – ВМРО (независна) „Илинден“ со раководител Ѓорѓи Солунски и со главен координатор за Пиринска Македонија Сократ Маркилов. Наскоро се појавиле и Комитетот за заштита на правата на Македонците, Македонско културно просветно друштво „Јане Сандански“ (31.01.1990 г.) и Комитетот на репресираните Македонци во Пиринска Македонија.

На 16 февруари 1990 г. Југословенската скупштина упатила официјално барање до бугарскиот парламент за признавање на македонското малцинство. На 21.02. 1990 г. многуилјаден митинг во Скопје го подржал ова барање. Дел од Македонците во граничните области на Пиринска Македонија можеле да го гледаат на телевизија митингот независно од сите мерки за заглушување преземани од страна на Бугарија. На 6 март бугарскиот парламент го отфрлил барањето на Југославија со декларација во која Македонците се наречени „непостоечко малцинство“ и се тврди дека:

„нема ниту историски, ниту правни, ниту било какви други основи да се бара такво малцинство“

Како реакција на 11 мар 1990 г.. околу 160 активисти на различни македонски организации поминале низ улиците на Софија и поднеле во бугарскиот парламент барање со потписка за признавање на македонското малцинство. На ова барање никогаш нема да биде одговорено, за сметка на тоа учесниците во митингот биле нападнати преку медиумите и режимските организации како предавници и сепаратисти. Овие настани го забрзале поврзувањето меѓу македонските организации и на 11 април 1990 г. во гр. Сандански четири организации се соединиле во Обединета македонска организација „Илинден“ со претседател Стојан Ѓорѓиев. Таа требало да ја води борбата во Пиринска Македонија, а за македонската емиграција во Бугарија да биде организирана преку ВМРО (независна) „Илинден“ начело со Ѓорѓи Солунски.

На 22 април 1990 г. ОМО „Илинден“ организирила собор на Роженскиот манастир во памет на Јане Сандански на кој и покрај отпорот и пречките на властите дошле до десет илјади луѓе. Масовноста на соборот истовремено ги изненадила и исплашила бугарските власти, и преку медиумите врз соборот бил излеан вистински бес од омраза, навреди и закани. За Македонците пак соборот за Јане Сандански понатаму се претворил во традиција и симбол на нивната борба за човекови права.

Масовноста на соборот урнала еден од темелните аргументи на бугарската политика до тоа време според кој наводно во Бугарија имало целосна слобода на самоопределбата, но никој не се самоопределувал Македонец. Лидерот на владејачката Бугарската социјалистичка партија на 22 февруари на пример изјавувал дека:

„Населението во Пиринскиот крај се чувствува бугарско и не го поставува тоа прашање.“

После Роженскиот собор Бугарија повеќе нема да може да го користи овој аргумент. Наместо тоа започнала да тврди дека македонската самоопределба е вештачка и увезена од странство од туѓи агенти, платеници, родоотстапници, непријатели на Бугарија. На 21 мај 1990 г. бугарскиот претставник во ООН ќе ја нарече македонската самоопределба „вештачка самосвест“, која „не може да се оправда со правото на самоопределување“. Така наместо да бидат признаени за Македонци Македонците биле прогласени за предавници.

Бугарската политика против македонското малцинство по падот на комунизмот се модифицирала зачувајќи ги своите базични негативни ставови од времето на Живков. Тие ќе бидат повторувани од бугарските влади до денес без измена; на 7 мај 2010 г. во Скопје бугарскиот надворешен министер Николај Младенов ќе изјави дека:

„Во Бугарија нема македонско малцинство“

Истото ќе го повтори надворешниот министер Кристијан Вигенин на 4 јуни 2013 г.

На идеолошки план меѓутоа се извршило сериозно заострување на бугарските ставови и веќе објект на негирање станала и македонската нација во Р Македонија.

Во однос на Македонците во Бугарија промената била само во методите на дискриминација. Поради невозможност да се зачуваат старите тоталитарни структури тие биле модифицирани и создадени нови, „демократски“. Политичката полиција била прикриена во новосоздадената Служба за заштита на Уставот и одовде продолжила да ги прогонува Македонците во Бугарија. Со цел водење на идеолошка борба бил создаден Македонски научен институт со официјална цел да го докажува и пропагира бугарскиот карактер на Македонија од позиција на наводно независна институција; но истата се финансирала од државата и се раководеле од соработници на службите за безбедност како Димитар Гоцев и Ѓорѓи Марков. Била создадена и организација, а потоа и партија која да настапува како „независна општествена сила“ против Македонија и Македонците во лицето на ВМРО СМД / БНД. За да се создаде привид за независност на неа ѝ биле дадени имотите на македонските бегалски организации што секоја година ѝ обезбедувало по неколку милиони евра. На таков начин оваа структура ќе може да купува места во коалиции за преку нив да влегува во власта и од таму да води борба против Македонците и македонскиот идентитет во тесна координација со службите за безбедност на кои им припаѓал и лидерот на партијата Красимир Каракачанов. Преку одредени „приватни“ новинарски агенции и медиуми сопственост на агенти на службата за безбедност се водело координирано дискредитирање на Македонците пред бугарската јавност.

Сите овие структури спроведувале координирана акција против македонските организации. Уште од почеток македонската дејност била јавно осудена, а обвинителството побарало од македонските организации да се регистрираат или да ја прекинат својата дејност. Имајќи ја во предвид решеноста на властите да не регистрираат македонски организации во Бугарија од македонските организации всушност било побарано да запрат да се борат за своите права. Откако тие и покрај нивното нерегистрирање одбиле да ја прекинат својата дејност против нив започнале да се применуваат репресивни мерки. На поактивните членови им биле одземени пасошите за да не можат да патуваат преку граница. Други останале без работа. Се вршело јавно и прикриено компромитирање и заплашување. Од 1991 г. започнала редовна примена на физичко насилство за распрснување и спречување на македонските

собири. Насилство ќе се применува сè до 1996 г. при што многумина настрадале. Особено жестоки судири имало во врска со соборот на Рожен кој во текот на 90-те години е забрануван при што за да си создадат правдање властите започнале да организираат таму големи воени вежби. Во текот на 90-те години на XX в. често се применувало конфискување на весници и книги на Македонците во Бугарија.

Бугарското обвинителство редовно и по секој повод започнувало рекламирани преку медиумите истраги против македонските активисти и организации. Ниту една од нив не открила какви било нарушувања, но последното нема да се афишира во јавноста. Така се создавала психоза дека македонските организации се противзаконски структури, членувањето во кои е опасно. Властите не можеле да ги обвинат нив во никаков реален престап. Но тие го третирале самото нивно постоење и тврдењето дека постои македонско малцинство во Бугарија како антидржавна дејност. Илустрација за тоа претставува решение № 715 на Софискиот апелативен суд од 11. 04. 2013 г.:

„Уставната норма... забранува организации, чија дејност е насочена против суверенитетот, територијалната целовитост на земјата и единството на нацијата, кон распаѓање на расно и религиско непријателство, кон нарушување на правата и слободите на граѓаните. Како таква следува да се квалификува и организација за заштита на интересите на етничко малцинство, какво историски и културно не е структурирано и оформено на територијата на Р Бугарија ... во него се содржат тврдења за постоењето на македонско етничко малцинство, чии права се нарушени и се предмет на заштита од страна на друштвото. Во Бугарија не постои македонско етничко малцинство... Еве зошто промовирањето на такво малцинство преку организација – друштво со нестопанска цел, наменета да задоволува нивни специфични нужди, во суштина нема за цел да ги заштити нивните права .... а е насочено против единството на нацијата, што е недозволиво согласно ... Уставот“

Преку нерегистрирањето на друштвата и забраната на јавните собири властите ги држеле Македонците надвор од политичкиот живот и од општествената дебата. Тие биле сатанаизирани како странски агентури платени од туѓи држави. Без разлика што никогаш нема да се најдат докази за тоа оваа лага и до денес се шири како „вистина“. Сите обиди на поедини Македонци да се заштитат од оклеветувањето преку судот биле отфрлени од бугарските институции. И покрај постојано констатирањето во сите меѓународни извештаи говор на омраза против Македонците во Бугарија до денес за тоа никој не е казнет. Во бугарските медиуми се наметнала практиката да се пишува според принципот „за Македонците или лошо или ништо“. Во мноштвото по суштина антимакедонски дискусии во бугарските медиуми Македонците во првите 16 години од демократијата не само не биле допуштени, но им се одземало и правото на одговор. Дури и по влегувањето на Бугарија во ЕУ претставници на Македонците се канети извонредно ретко во бугарски емисии и тоа во неповолни за нив услови. Со тек на времето се проширила практиката за исмејување на сè македонско, што влијаело врз некои Македонци да се срамат и да ја кријат својата националност. Честите закани во медиумите пак ја одржувале атмосферата на несигурност и страв меѓу Македонците.

Една од клучните цели на бугарската политика во последните 25 години била да се спречи можноста Македонците да се изјаснат како Македонци на пописите. Исплашени од масовноста на македонското движење во 1990 г. властите презеле мерки за

контролирање на пописот од 1991 г., кој се спровел во атмосфера на пропаганда и закани, а самите резултати биле манипулирани. Така и покрај масовното декларирање на луѓето како Македонци властите ќе соопштат неофицијално дека наводно само 10 803 души се запишале Македонци. Резултатите меѓутоа не биле објавени. На пописот во 2001 г. шестмина македонски активисти биле викани во полиција и против нив обвинителството започнало јавна истрага заради ширењето на повици за слободно самоопределување на Македонците. Забележани се случаи вработени во јавниот сектор да бидат терани да ја променат својата самоопределба од „Македонец“ на „Бугарин“ ако не сакаат да изгубат работа. На ниту еден од пописите немало графа „Македонец“. На пописот во 2011 г. заради обид да воведат подграфа „Македонец“ се отпуштени до работа петмина специјалисти од Националниот статистички институт. Масовно се применувала практиката луѓето од малцинствата да не се прашуваат за нивната националност и да се оставаат како луѓе што не се изјасниле. На таков начин во 2011 г. во Бугарија ќе има 730 000 луѓе „без националност“. Преку такви мерки бројката на Македонците била симната на 10 803 (1992 г.), на 5 071 (2001 г.) и до 1 600 (2011 г.)

Сите овие мерки не ја запреле борбата на Македонците во Бугарија. Макар после 1991 г. меѓу нив да настапува расцеп, тој во најголем бил надминат со создавањето на партијата ОМО „Илинден“-ПИРИН во 1998 г. Таа била регистрирана во февруари 1999 г. кога Бугарија ја поднесла својата апликација за добивање датум за преговори за влез во Европската унија, а две недели откако таков датум бил добиен, на 29 февруари 2000 г. партијата била забранета од Уставниот суд на Бугарија

Но макар да постоела како регистрирана партија само една година и да била постојан објект на напади и оцрнување во медиумите оваа партија успеала да направи многу за консолидирањето и засилувањето на македонското движење. Учествовала на локалните избори во 1999 г. и, покрај забраните за учество и немањето финансии, успеала да избере свои општински советници и селски кметови во повеќе општини на Пиринска Македонија, а во останатите била на чекор да го постигне тоа.

Уште од своите први стапки македонските организации започнале соработка со меѓународните институции за заштита правата на човекот. Во нивна заштита низ годините настапувале Хелсинки уоч, Амнести интернешанал, ОБСЕ, Комисијата за заштита против расизмот и дискриминацијата, Советничкиот комитет за Рамковната конвенција за националните малцинства, Комесарот за човекови права во Стразбур, ООН и многу други. Оваа меѓународна активност на Македонците се засилила после формирањето и особено после обновата на партијата ОМО „Илинден“-ПИРИН.

Во 2005 г. Европскиот суд за човекови права ја осудил Бугарија за забраната на ОМО „Илинден“-ПИРИН, но сепак Бугарија и до денес ја нема вратено нејзината регистрација. Макар македонските организации до 2011 г. да добиле 8 пресуди во Стразбур во своја корист тие така и нема да можат да се регистрираат во европската членка Бугарија. Единственото смекнување на бугарската политика било во однос на мирните собири кои по 2005 г. повеќе нема да бидат забранувани.

ОМО „Илинден“-ПИРИН во 2006 г. станала редовен член на Европската слободна алијанса - коалиција од малцински и регионални партии, кои во сојуз со „Зелените“ се јавуваат четврта парламентарна сила во Европскиот парламент. Преку тоа во ноември 2006 г. било поставено на гласање во овој парламент барање за признавање на

македонското малцинство во Бугарија, а еден од раководителите на ПИРИН Стојко Стојков одржал прес-конференција во Европскиот парламент. (СЛИКИ). ОМО „Илинден“ ПИРИН успеала да бидат поставувани официјални прашања за положбата на македонското малцинство во Европскиот парламент, во Парламентарната асамблеја на Советот на Европа, Комитетот на министрите и сл. Во 2009 г. партијата организираа протести пред зградите на Европскиот парламент и Советот на Европа во Старсбург. Во 2012 г. барањето за признавање на македонското малцинство влегува во извештај на ООН. Во својата борба ПИРИН тесно соработува и со македонските организации „Виножито“, Австралиско-македонскиот комитет за човекови права, Македонското меѓународно движење за човекови права (Канада), Здружението на Македонците од Егејска Македонија (Битола) и со Македонците во Албанија.

И покрај сите успеси на меѓународно поле оваа партија така и нема да добие регистрација во Бугарија независно што ќе направи три обиди. Наместо регистрација членовите на ПИРИН три пати биле викани и заплашувани во полицијата на европска Бугарија за да се откажат од своите потписи под молбите за регистрација.

Макар негирани Македонците во Бугарија денес одржуваат јавни собири, издаваат книги и весници, меѓу кои особено се истакнува „Народна волја“ – весник со 35 годишна историја и со најмногу претплатници во Пиринска Македонија. Македонците постојуват судирајќи се со закани и оцрнување, во услови на постојана економска криза и огромна емиграција при која над 25 % од населението ја напуштило Бугарија во последните две декади.

Положбата на Македонците во Бугарија е во непосредна врска со односите меѓу Македонија и Бугарија. Тие се жртва на негирањето на македонската нација генерално. Макар Бугарија прва да ја призна Македонија во 1991 г. наскоро отворената политика на негирање на македонската нација и јазик довела до заладување и блокирање на односите. Тие се подобриле дури по 1998 г. поради неопходноста Бугарија да ги реши проблемите со соседите за да се влезе во Европската унија. Тоа ги терало бугарските влади да водат помирлива политика спрема Македонија. Овој погоден момент за признавање на македонското малцинство меѓутоа бил испуштен и кога во летото на 2006 г. станало јасно дека Бугарија ќе биде примена во Унијата таа ја сменила политиката и започнала да го условува македонското членство во ЕУ.

По 2006 г. бугарските власти започнуваат соработка со Грција против ОМО „Илинден“ ПИРИН и „Виножито“, а слична соработка била воспоставена и против еврочленството на Р Македонија и македонскиот идентитет генерално.

Својата политика против Македонците во своите граници Бугарија ја пренела и врз Република Македонија. Последната е обвинета за постоењето на македонските организации во Бугарија и тоа се јавува едно од основните бугарски обвиненија против Македонија за недобрососетство. Како недобрососетство и кражба ќе се третира и секое тврдење на Македонците дека постојат и имаат своја култура, јазик и историја. На таков начин без да прават било што против Бугарија заради самото свое постоење и делување Македонците ќе бидат третирани за бугарски непријатели, зашто се јавуваат непремостлива пречка пред политиката на негирање на македонската нација. Но негирани и често без поддршка Македонците во оваа земја сеуште наоѓаат сили да сведочат за вистината и да се борат за своите права. Нерамна и макотрпна, но

достоинствена борба со која го задолжуваат секој демократ во Бугарија и секој кој се нарекува Македонец во светот.